

РЕГІОНАЛЬНІ ТА ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Євген Рябінін

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНАЛІЗМУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ВИБОРІВ

*На сучасному етапі розвитку України ми спостерігаємо латентні сепаратистські настрої в українському суспільстві. Незважаючи на те, що керівництво держави заявляє, що Україна є цілісною державою, все ж таки ідеологічне протистояння західних та східних регіонів залишає більше запитань, ніж відповідей щодо можливості «балканізації» України. Тому виважена регіональна політика повинна стати чинником дійсного, а не формального об'єднання країни. І саме вибори показують, що країна поділена ідеологічно, а отже, й територіально на Східну та Західну. **Ключові слова:** регіон, регіоналізм, вибори, нація, об'єднання*

*Yevgen Ryabinin. Problems of Ukrainian regionalism through the prism of elections. We could observe the hidden separatism public opinion in the Ukrainian society on the contemporary development of the country. Despite the fact that the country's authorities declare that Ukraine is united country, there is a strong ideological contradiction between Eastern and Western regions leaves more questions than answers concerning possible «balkanization» of Ukraine. That is why well-thought regional policy must become a factor of a real, but not formal uniting of the country. The elections results show that the country is divided ideologically and territorially into Western and Eastern. **Keywords:** region, regionalism, elections, nation, uniting.*

Останнє десятиріччя ХХ століття увійшло в історію значними геополітичними змінами. Серед нових політичних реалій — виникнення України як незалежної держави. За своїм геополітичним значенням поява незалежної України на карті Європи може зрівнятися з інтеграцією об'єднаної Німеччини до європейських структур у 90-х рр. Вливання Німеччини до Європи зняло питання про домінуючу державу на Заході. Поява України мала аналогічний ефект на Сході і, таким чином, видозмінила геополітичну будову всієї Європи [1, с. 25].

Проте не можна не погодитися з вітчизняними вченими, зокрема з Ю.Левенцем, у тому, що «Україна як держава і українці

як етнонаціональне і політичне товариство до сих пір знаходяться на роздоріжжі у пошуках своєї національної ідеї. Факт появи державної незалежності, з одного боку, і відсутність внутрішньої консолідації нації, з іншого, актуалізують сакраментальне питання: бути чи не бути українській державі?» [7, с. 3].

Саме відсутність єдності в українській нації, яка посилюється відсутністю національної ідеї, яка б «ґрунтувала» союз регіонів, небажання політиків вирішувати питання регіоналізму, яке вони називають надуманим та штучним, може призвести до того, що країна не зможе оговтатися після чергової політичної кризи, на кшталт кризи 2004 року. Слід зазначити, що багато аналітиків називають кризу політичною. Але, на наш погляд, беручи до уваги той факт, що це регіональне протистояння ґрунтується на етнічних та ідеологічних протистояннях, слід називати таку кризу як етнополітична. Перманентна етнополітична криза, яка почалася після здобуття Україною незалежності та яка загострилася наприкінці 2004 р., доводить той факт, що українська держава є дуже крихкою і може не здолати наслідків непередуманих дій вітчизняних політиків і втручання іноземних держав у внутрішні справи країни.

Отже, головна мета цієї статті — довести, аналізуючи результати президентських виборів та виборів до парламенту, що в Україні дійсно існує протистояння по лінії «Схід — Захід» та основна причина, перш за все, полягає в ідеологічному компоненті.

Національне питання раз за разом використовується під час виборчої кампанії, але, на жаль, мало хто розуміє або не хоче розуміти, що це питання не надумане, це не винахід політтехнологів. Проблема протистояння по лінії «Схід — Захід» є реальною для молодшої української держави, яка не усвідомлює наслідки переходу цієї проблеми із латентного стану до реального. І цей розподіл країни можна побачити протягом кожної виборчої кампанії — чи то президентської, парламентської або вибори до місцевих рад. Постає слушне запитання: що саме роз'єднує українську націю і чи є вона взагалі?

Про відсутність української нації як такої переконує нас професор, доктор філософських наук Ф.Рудич, зазначивши, що нація, перш за все, має спільну територію, мову, культуру, економічні зв'язки, психологічні особливості, самоідентифікаційні характеристики. Крім того, політична теорія визначає націю як політичну спільноту, яка об'єднує усіх громадян, незалежно від їх етнічного, соціального походження, культурно-мовних та інших особливостей.

Те, що не вдалося створити українську політичну націю, є результатом непродуманої мовної та культурної політики, насильницької українізації, що призвело до поляризації населення за напрямленням «українці — росіяни» чи «Схід — Захід». Крім того, Ф.Рудич стверджує, що націю можливо побудувати лише за наявності ідеологічного консенсусу з найбільш важливих та значущих цінностей для розвитку громадянського суспільства [9, с. 10].

Цю проблему також аналізує Микола Рябчук у своїй праці «Дві України: реальні межі, віртуальні війни». Він також наголошує на тому, що в Україні є проблема єдиної нації. У культурній антропології побутує уявлення про державу як інституцію, що легітимізує себе за допомогою відповідних символів — прапора, гімну, історичного нарративу, державних свят, пантеону національних героїв тощо. Держава має бути зацікавлена у конвертації націоналістичної ідеології в інституціоналізовану національну культуру та значущу національну ідентичність. В українському варіанті, держава, себто еліти, прагнуть пов'язати розрізнених людей у націю [10, с. 96].

Усе це дає нам підстави говорити про наявність українського регіоналізму та швидкий його розвиток. Український регіоналізм — це явище не періоду здобуття незалежності в 90-ті роки минулого століття. Це явище, більш за все, революційного періоду (1917–1920 р.). Під регіоналізмом того часу можна позначити такі ідейно-політичні орієнтації населення окремих регіонів, які мали на меті, почасти обґрунтували примат, першочерговість інтересів і прагнень жителів цих регіонів над загальнонаціональними інтересами, потребами, і відповідні дії, що не лише часто не збігалися, розходилися із спільнонаціональним вектором розвитку, а й виливалися у досить гостру, навіть конфліктну суперечність з ним.

Український регіоналізм того часу як явище, як феномен значною, навіть вирішальною мірою був зумовлений особливостями історичного розвитку українського етносу, що протягом століть виявився розірваним на частини, які потрапили в різні, часто якісно відмінні умови і зазнавали чужоземних впливів (економічних, соціальних, політичних, духовних, національних, побутових) [6, с. 5].

Слід зазначити, що вищенаведений опис українського регіоналізму початку ХХ століття нічим не відрізняється від сучасного. Тут лише ще треба додати, що історичні події минулого століття також внесли свої ідеологічні та ментальні відмінності, які формувалися на основі економічних, соціальних, політичних, побутових чинників.

На сучасному етапі розвитку України стабільність, злагода та консенсус у суспільстві більшою мірою залежить від оптимального функціонування політичної системи, вмiлого запобiгання i вирішення iснуючих конфліктiв, якi можуть виникнути мiж рiзними її структурами i елементами.

Парадокс українського регіоналізму виявляється в тому, що, на відміну від більшості європейців, які намагаються знайти гармонію між своєю макро- і мікродентичністю, українці розриваються між втраченою радянською і ненабутою національною тотожностями. Складною є сфера культури й духовності, яка переживає таку кризу, що невідомо, чи будуть коли-небудь ці цивілізаційні розлами подолані. А процеси етнорегіоналізації та релігійного розмежування накладаються на процеси глобалізації в сучасному світі [4, с. 161].

Зважаючи на історичні події, слід зазначити, що на території України є низка регіонів з різкою етнічноідеологічною поляризацією. Так, етнічні українці не є однорідною групою, і між галичанами і мешканцями Донецького регіону різниця більша, ніж між донецькими українцями і росіянами. Різниця тут не лише мовна: важливу роль тут також відіграють історичні події (наприклад, перебування регіону під владою Австро-Угорщини або Російської імперії), соціальні характеристики (рівень урбанізації або індустріалізації), етнічний склад населення (на Галичині українців явно більше, ніж росіян), наявність кордонів з Росією або ЄС [5, с. 4].

Слід також відзначити в цьому контексті, що регіони сучасної України входили до складу не лише різних імперій та держав, а й належали до інших соціокультурних систем, які були ще ворожими одна до однієї. Ці території ставали буферною зоною в боротьбі імперій та систем, покликаною загострювати стосунки між населенням цих регіонів. А отже, сьогодні ми спостерігаємо складний процес латентного, але все ж таки ворожого ставлення населення регіонів по лінії «Схід — Захід». Сучасні політики роблять одну і ту саму помилку впродовж усіх років незалежного існування України, не визнаючи наявності проблеми та відносячи її до простого політичного маніпулювання, яке використовують політичні політтехнологи. Але результати голосування на президентських та парламентських виборах яскраво свідчать, що політичні уподобання населення східних та західних регіонів є кардинально різними. Й це головна проблема, яка заважає сформулювати національну ідею, а отже, об'єднати країну, регіони якої живуть сьогодні за своїми інтересами.

Протистояння можна ще пояснити й тим фактом, що для історії та етнокультурної зміни світосприйняття трохи більше, ніж 50 років (західні регіони були приєднанні до СРСР у 1939 р.) є занадто малим періодом часу, тому західні регіони, так би мовити, затрималися в західноєвропейському світі, а отже, в цих регіонах завжди відчувалося не сприйняття радянських цінностей, які переважають у східних регіонах.

Перебування під нацистським режимом та співпраця з ним, як це було у випадку з Галичиною, породило комплекс вищості над іншими радянськими українцями, яких вони вважали не менш культурними [8, с. 102].

Слід також підкреслити, що вагомий «внесок» у розвиток сучасного регіоналізму було зроблено бездумним кромсанням української землі впливовими країнами до та після обох світових воєн. Так, 2 листопада 1938 р. у Відні відбувся арбітраж між Німеччиною, Угорщиною, Чехословаччиною та Польщею, за результатами якого Угорщині відійшла низка закарпатських округів з містами Ужгород, Мукачево, Берегове [8, с. 112].

Те, що трапилося із Західною Україною в період з 1939 по 1941 рр. під радянською владою, визначило на рівні історичної та генетичної пам'яті ставлення населення цього регіону до Росії та до російсько орієнтованого Сходу України. Депортації, здійснені керівництвом СРСР, мали політично-ідеологічні, класові та економічні причини. Ці акції були спрямовані насамперед на руйнування польського державного і адміністративного апарату, буржуазної системи управління і власності. Люди, примусово вислані із Західної України, стали дешевою і безправною робочою силою, яка призначалася для заселення і освоєння найвіддаленіших областей СРСР (Сибіру, Далекого Сходу, Півночі) [11, с. 300].

М.Грушевський, який не заплущував очі на існування історико-культурних, економічних, соціальних відмінностей українських територій, все ж таки вважав регіональне розмаїття України безумовно негативним ресурсом у контексті досягнення національної єдності, а саме: «...слід пам'ятати, що російська Україна, також як і Галичина, не складає однорідного комплексу. Завдяки історичним та іншим обставинам ми спостерігаємо значущі відмінності в житті, в мові, в відносинах між правобічною та лівобічною Україною, між хліборобською Херсонщиною та фабричною Єкатеринославщиною або козацькою Кубанню. Висувати до літературної мови вимоги, щоб вона дотримувалася зразків, на яких розмовляють

в тій чи іншій губернії, означає розбити Україну на атоми, звести національну єдність до етнографічної дріб'язковості. Люди, яким не потрібен розвиток українства, хапаються за ці відмінності, які створені на нашому національному тілі чужим впливом та зовнішніми обставинами. В інтересах українського національного розвитку треба розвивати почуття єдності усіх національних сил, а не роздмухувати відмінності, які при такому роздуванні можуть привести до повного відокремлення, культурного та національного, різних частей української землі» [8, с. 17].

У цьому контексті неможливо не погодитися із сучасним баченням зазначеної проблеми Ф. Рудичем: «... становлення української політичної нації можливе лише на загальноцивілізаційних принципах громадянського суспільства, коли будуть зроблені економічні, соціальні, духовні умови, які працюють на націю. Не буде жодних сепаратистських настроїв, якщо дотримуватися права поважати духовність та культурні потреби громадян України-Русі. Ключовими цінностями загальногромадянської ідеології могли б стати почуття відповідальності за долю країни та її суверенітет, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливність, освіченість» [9, с. 10].

Період після президентських виборів 2004 р. характеризується як найбільш конфліктний і нестабільний період за всю історію незалежності української держави. Такий високий ступінь конфліктності пов'язаний з існуванням так званої багатополюсності впливу політичних кіл на суспільство в цілому.

На наш погляд, основною помилкою керівництва країни є неправильний курс, вибраний для внутрішньої політики держави. Ця помилка схожа з помилкою першого Президента України Л. Кравчука, який вибрав політику національного питання як найважливішу. Л. Кучма зумів згладити відкрите протистояння Заходу та Сходу України, зробивши акцент на економічному відродженні держави. Третій Президент України В. Ющенко характеризувався найрадикальнішими поглядами стосовно мови, церкви, етнополітичних процесів у державі. Саме за роки його президентства загострилося протистояння «Схід — Захід», коли східні регіони України не підтримували вектор його політики, як внутрішній, так і зовнішній. Ставши четвертим Президентом України, Віктор Янукович, який був головним опонентом В. Ющенка на президентських виборах в 2004 році, зіткнувся із тією самою ситуацією — відсутністю підтримки його політики у декількох регіонах, зокрема

західних. Саме протистояння по лінії «Схід — Захід» є головною проблемою єднання країни, об'єднання її задля розвитку та процвітання.

Це регіональне протистояння ми можемо проілюструвати, як було неодноразово зазначено, на прикладі результатів виборів як парламентських, так і президентських різних років.

Проаналізувавши результати президентських виборів у західних і східних областях в 1994 р., переконаємося, що Захід голосував за Л.Кравчука, отже, Схід підтримував Л.Кучму, який у своїй передвиборчій програмі обіцяв ввести другу державну мову, тобто російську.

Вибори 1999 р. мають іншу картину: Л.Кучма вже більш популярний на Заході, ніж на Сході.

Парламентські вибори 1998 р. характеризувалися протистоянням Народного Руху України на Заході з прозахідною політикою та Комуністичної партії України на Сході з політикою відновлення Радянського Союзу.

Не стали винятком і вибори у Верховну Раду в березні 2002 р., на яких головними опонентами були «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» (НУ) та Комуністична партія України.

Президентські вибори 2004 р. остаточно розкололи Україну на два табори за політичними симпатіями: В.Янукович перемагав переважно на Сході, В.Ющенко — на Заході країни.

Парламентські вибори, які проводилися в березні 2006 р. на пропорційній основі, ще раз підтвердили правильність нашої тези. Отже, якщо проаналізувати ті самі області за політичними перевагами, то маємо ситуацію, коли західноорієнтовані Блок «Наша Україна» та Блок Юлії Тимошенко перемагають на Заході, а російсько орієнтована Партія регіонів на Сході України.

Президентські вибори 2010 р. знову стали протистоянням Заходу та Сходу. Це було регіональне протистояння, яке базувалося, знову ж таки, на ідеологічній основі, головними представниками яких були Ю.Тимошенко та В.Янукович.

Саме такий розподіл політичних симпатій негативно позначається на процесі об'єднання України і може бути пояснений багатовіковим несунверенним розвитком українських земель, а також історичним розташуванням України в зоні впливу типологічно різних правових і політичних культур [3, с. 5].

Вищезазначені результати ще раз підтверджують тезу С.Гантінгтона, який стверджував, що лінія розділу на європейську та

євразійську цивілізації проходить Україною, розділяючи її на уніатський Захід та православний Схід [12, с. 243].

Цю думку також підтримує Ф.Рудич, який зазначає, що ще в 80-ті рр. минулого століття канадський історик Орест Субтельний показав, що існує стійка лінія, яка розграничує Україну на дві частини з різними культурно-мовними та світоглядними уподобаннями. Для того, щоб вирішити це питання, вважає вчений, потрібно подолати розкол, відмовившись від націоналістичних концепцій, які є спробами сформувані ідеологію титульної нації, а це розколює українське суспільство [9, с. 11].

Подібне розділення політичних симпатій і веде за собою виникнення регіоналізму. Молоді львів'яни ставляться до «соборницької» риторики дедалі прохолодніше, і хоча говорити про «галицький автономізм» (а тим більше сепаратизм) як масову ідеологію поки що передчасно, соціологічні дослідження з року в рік показують наростання регіональної відчуженості. Сьогодні можна окреслити два основні різновиди галицького автономізму — радикальний (сепаратистський) і поміркований (федералістський) [10, с. 210].

Дуже показовим є загострення цих протистоянь у медіа. Так, публіцистка тижневика «Грані» Тетяна Коробова ще в 2002 році писала, що «Донецький регіон будь-якою ціною проштотуватиме свій промосковський клан до керування країною, йому вже тісно у своїх межах. Форми й методи боротьби відомі і назвати їх просто — бандитськими. Регіон, де не діє жодна демократична засада — небезпечна проблема для держави, яка навчилася принаймні робити вигляд з претензією на цивілізованість та усвідомлення необхідності певних цінностей. Силовий тиск, підкуп, погрози, фальсифікації — все що завгодно. Дбайливо збережені у донецькому заповіднику тоталітарні «цінності» можуть виявитися нашою спільною перспективою [2].

У зв'язку з вищевикладеним керівництву держави необхідно розробити й впроваджувати розумну регіональну політику, яка буде націлена на об'єднання країни, а не її розподіл на регіони зі ідеологічними ознаками. Отже, на перший план має вийти збалансована соціальна політика, децентралізація управління, збереження культурних цінностей.

Одне з основних завдань, що стоїть сьогодні перед українським суспільством, — це недопущення розвитку соціальних, політичних і етнонаціональних конфліктів, необхідність проведення аналізу причин протистояння по лінії «Схід — Захід» та подальше

запобігання його потенційного переходу у відкритий характер. Інакше, націоналістичні конфлікти загрожуватимуть державі непередбачуваними і руйнівними наслідками.

1. Бжезинський З. Вирішальна роль України на пострадянському просторі / З.Бжезинський // Політика і час. — 1997. — №9. — С. 24–28.

2. Коробова Т. Страна восходящего застоя? — Грані. — 2002. — №13. — Режим доступу до журн.: <http://www.grani.kiev.ua>

3. Кресін О. В. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини століття: Монографія / О. В. Кресін. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2001. — 468 с.

4. Кривицька О. Деякі аспекти етнополітичного дистанціювання українського суспільства // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — К.: Український центр політичного менеджменту, 2009. — Вип. 18. — С.160–177.

5. Кулик В. Ідентичності громадян і політика держави: єдність суперечностей? / В.Кулик // Український регіональний вісник. — 2001. — №22. — С. 4.

6. Курас І.Ф., Солдатенко В.Ф. Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр) / І.Ф.Курас, В.Ф.Солдатенко. — Київ: Укрпресполіграфекспо. — 2001. — 246 с.

7. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX — початок XX століття) / Ю. Левенець. — К.: СтилоС, 2001. — 585 с.

8. Мальгин А.В. Украина: Соборность и регионализм / А.В.Мальгин. — Симферополь: СОНАТ, 2005. — 280 с.

9. Рудич Ф. Нужен всеобъемлющий консенсус / Ф.Рудич // Киевский телеграф. — 2010. — №24 (526). — С.10–11.

10. Рябчук М. Дві України: реальні межі, віртуальні війни / М. Рябчук. — К.: Критика. — 335 с.

11. Скоропадченко З. Західна Україна — Сибір // Україна Incognita / За загальною ред. Л.Івшиної. — К.: Факт, 2003. — 400 с.

12. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С.Хантингтон. — М.: АСТ Москва, 2006. — 571 с.